

ISSN 2518-7503

Психологія:

реальність і перспективи

Збірник наукових праць

Випуск 17

2021

УДК:159.9:005.95–051–047.22

Березюк Тетяна

старший викладач

кафедри вікової та педагогічної психології

Рівненського державного гуманітарного університету

<https://orcid.org/0000-0002-6864-9055>DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i17.254>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ НЕВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЗВО

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність впровадження та реалізації компетентнісного підходу в освіті щодо досягнення змістовно-інтегральних результатів, оволодіння загальними, спеціальними, програмними компетенціями майбутніми менеджерами невиробничої сфери під час навчання у ЗВО. Представлено результати емпіричного дослідження складної для вирішення проблеми – розвиток професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери у вищій школі. Зазначено, що впровадження діагностичного моніторингу процесів формування та реалізації потенціалу здобувачів вищої освіти слугує перспективним способом здійснення психологічних досліджень в області професійно-особистісного становлення майбутніх спеціалістів. У статті висвітлено організаційний процес констатувального експерименту, де здійснено факторизацію вихідного масиву емпіричних даних випробуваних з метою вивчення факторної структури їх особистісних, мотиваційних, ціннісних, емоційних, вольових та ін. характеристик та доведено припущення про динамічний характер розвитку змістовно-структурних компонентів їх професійної компетентності в процесі фахової підготовки у ЗВО. На основі розробленої факторної моделі змістовно-структурних компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери обґрунтовано чинники її розвитку. Підтверджено детермінуючий характер впливу на розвиток професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери чинників особистісно-сміслового, ціннісно-мотиваційного та рефлексивного характеру. Емпіричним шляхом визначено типологію випробуваних залежно від характеру та специфіки вираженості змістовно-структурних компонентів їх професійної компетентності. В результаті отримано дані, що засвідчують необхідність виявлення, обґрунтування та реалізації організаційно-педагогічних умов для підвищення результативності процесу розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери у ЗВО.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентнісна освіта, професійна компетентність, особистісно-професійне становлення, професіоналізація, менеджер невиробничої сфери, психологічна діагностика.

Постановка проблеми. У сучасному вимірі на етапі виокремлення оптимізаційної складової управління організаційними структурами професійний розвиток особистості майбутніх фахівців в управлінському середовищі набуває форми їх самореалізації. Професійно-особистісне визначення кваліфікованих менеджерів, здобуте в процесі фахової підготовки у ЗВО, тісно пов'язане з якісним навчальним процесом, що відхиляє в майбутній професійній діяльності проблемні питання професіоналізації молодих спеціалістів.

Проблемні діагностично-оціночні аспекти змістовно-структурних компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери обслуговування виступає пріоритетним вектором у ЗВО в рамках імплементації компетентнісного навчання в контексті реформування української освіти, але не операціоналізовані для постійно-діючого практичного застосування. У процесі аналізу практичних компонентів підготовки майбутніх

фахівців важливим аспектом є розвиток особистісно-професійних якостей, вмінь і навиків здійснення базових методологічних знань. Дані складові мають взаємопов'язаний характер. Методологічні знання є основою системного засвоєння знань і розвитку наукової ідеології та служать інструментом підготовки до самоосвіти, способом якісно-усвідомленого вибору управлінсько-професійних рішень, що мають прямий вплив на становлення особистісної складової теоретичного сприйняття.

Аналіз останніх джерел з досліджень. Особливого значення професійна компетентність набуває у зв'язку з тим, що система вищої освіти перебуває у фазі активного інноваційного перетворення. У сучасних умовах майбутній менеджер невиробничої сфери для власної успішності й конкурентоздатності повинен бути максимально підготовленим до змін в організаційно-управлінському. Ключовою ланкою підготовленості фахівця є професійна компетентність, оскільки вона дозволяє йому успішно брати участь у праці і виконувати різні види професійної діяльності: «професійна компетентність синтезує в собі широку гаму знання і практичної дії, відображає ступінь розвитку і вираженості професійної культури і визначає результати не тільки пріоритетної діяльності, але і всієї праці» (Жигірь, 2012). Особистість є складною системою, яка саморозвивається, тобто – сама моделює і реалізує власну генезу. Для того, щоб науково дослідити даний процес, а отже, й дослідити саму особистість, необхідно створити такі способи і форми вивчення, які б не переривали й не зупиняли його штучно, а – викликали, співіснували б із ним (Скрипченко, 2008).

Саме через призму дефініцій «особистість» та «становлення» вчені оцінюють сутність процесу набуття психологічних характеристик професійно-особистісного становлення майбутніх спеціалістів у фаховій підготовці. Психолого-педагогічні питання формування та розвитку особистості на етапі первинної професіоналізації представлені у роботах Підкасистого, Сластеніна, Бондар, Кузьменко та інших дослідників. Психологічні аспекти розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців на засадах компетентнісного навчання представлено у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (Поведа, Лебедев, Дибкова, Панфілов, Стерджис, Сандберг, Говертс, Даннефер), де пояснюються принципи розробки на основі компетентності програм в галузі освіти та висвітлюються процес розробки навчальних програм моделювання на основі компетентності освіти, підготовки та підвищення кваліфікації.

Питання психологічного змісту професійної компетентності та її розвитку у майбутніх спеціалістів економічного профілю і менеджерів вивчають: Бабаян, Балабанова, Бородієнко, Григорчук, Ельбрехт, Жигірь, Івашкевич, Самарук, Саух, Скібіцька.

Зауважимо, що проблема професіоналізації майбутніх спеціалістів залишається однією з найбільш дискусійних, адже сам феномен досліджуваної проблеми набуває складності у процесі вивчення професійної свідомості особистості, де має місце необхідність систематичного проведення соціально-педагогічного й психологічного моніторингу змістовно-структурних компонентів професійної компетентності в умовах фахової підготовки у ЗВО. При цьому, загальною закономірністю професіогенезу є те, що всі його площини, а саме: історична, інформаційна, особистісна охоплюють закономірності розвитку особистості як професіонала і вимагають від неї власної активності в розвитку і утворенні психолого-педагогічної структури, що забезпечує професійну діяльність і особистісну ідентичність, яка її координуватиме (Цільмак, 2009).

Одним із перспективних шляхів трансформації соціально-освітніх процесів є впровадження інноваційних методик та технологій у навчально-виховний процес освітнього закладу на основі врахування потенціалу зовнішнього соціального та внутрішнього соціально-педагогічного середовища. У цих умовах діагностичний моніторинг процесів формування та реалізації ресурсів студентської молоді повинен здійснюватися на підґрунті глибокого вивчення процесів становлення її самосвідомості, самовизначення, самореалізації та самоствердження як взаємозалежних і взаємообумовлених елементів «індивідуальної творчої лабораторії» особистості (Вербець, 2008).

Реалізація окреслених процесів діагностики можлива тільки в рамках взаємозалежної діяльності всього викладацького колективу, оскільки для соціально-психологічного моніторингу важлива вся інформація, яка ґрунтується на виявленні особистісних ознак здобувачів вищої освіти (розвиток професійних компетенцій, психологічних особливостей особистості) і обумовлює вибір відповідних засобів і методів психолого-педагогічної роботи і їх освітніх потреб.

Отже, психологічна діагностика факторної структури особистісних, мотиваційних, ціннісних, емоційних, вольових та ін. характеристик, що складають основу особистісно-професійних компетенцій, надає можливість здійснення контролю за освітньо-навчальною діяльністю на всіх етапах підготовки здобувачів й оцінювати рівень сформованості професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери в процесі фахової підготовки у ЗВО.

Мета статті. Емпірична розробка проблеми розвитку змістовно-структурних компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери в умовах ЗВО. Досягнення мети передбачало вирішення ряду послідовних **завдань** з урахуванням нормативів і вимог щодо організації і планування науково-психологічного дослідження: 1) здійснення факторизації вихідного масиву емпіричних даних майбутніх менеджерів невиробничої сфери з метою вивчення факторної структури їх психологічних характеристик; 2) встановлення характеру відмінностей у середніх значеннях вираженості змістовно-структурних компонентів професійної компетентності на кожному курсі їх фахової підготовки; 3) визначення типології майбутніх менеджерів невиробничої сфери залежно від специфіки вираженості змістовно-структурних компонентів їх професійної компетентності; 4) емпіричне дослідження типів випробуваних, які виступають детермінуючими чинниками розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. При дослідженні особливостей розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери в якості дослідницького контингенту було визначено вибірку здобувачів вищої освіти, що проходять фахову підготовку за спеціальністю «Менеджмент» невиробничої сфери обслуговування («менеджмент на ринку товарів та послуг», «менеджмент у сфері міжнародного туризму», «менеджмент і адміністрування» і т. п.), де загальна кількість досліджуваних, які взяли участь у всіх його етапах, склала 228 осіб. Серед усіх випробуваних здобувачів вищої освіти – 96 (42%) осіб чоловічої і 132 (58%) особи жіночої статі. Дослідницький контингент було сформовано з числа студентів першого (n=63), другого (n=59), третього (n=55) і четвертого (n=51) курсів підготовки, які проходили навчання за денною та заочною формою навчання з метою здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Перший констатувальний етап дослідження побудовано з метою вивчення факторної структури майбутніх менеджерів невиробничої сфери, а саме – їх особистісних, мотиваційних, ціннісних, емоційних, вольових та ін. характеристик, було здійснено факторизацію вихідного масиву емпіричних даних. Вихідним емпіричним фактом для факторизації стали психологічні змінні, виміряні за допомогою стандартизованих психодіагностичних засобів: опитувальник «Самоактуалізація особистості» (Шостром), методика діагностики рівня саморозвитку (Бережнова), методика діагностики емоційного інтелекту (Холл), методика «Тест сенсожиттєвих орієнтацій» (Леонтьєв), шкали загальної самоефективності (Шварцер, Єрусалем), методика діагностики міжособистісних відносин (Лірі), методика оцінки стилю управління (Подольак), методика «Тест визначення індивідуальної міри рефлексивності» (Карпов, Пономарьова), методика «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (Бойко), опитувальник «Визначення рівня самооцінки» (Ковальов). З цією метою було використано метод факторного аналізу (ФА) (Factor Analysis) (Бююль & Цёфель, 2002).

З використанням методу головних компонент (Principal Components) з наступним варімакс-обертанням (Varimax normalized) матриці психологічних змінних нами було

отримано інтерпретовану факторну модель змістовно-структурних компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. На основі факторного рішення з простою структурою і мінімальними втратами вихідної інформації (повнота факторизації 53,8%; інформативність фактору 1 – 13,8%, фактору 2 – 13,2%, фактору 3 – 11,7%, фактору 4 – 8,6%, фактору 5 – 6,5%) було проаналізовано та інтерпретовано фактори, які утворили її змістову структуру (табл. 1).

Таблиця 1

Факторна модель компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери

Психологічні змінні	Фактори				
	1	2	3	4	5
орієнтація в часі	0,884				
підтримка	0,835				
самоповага	0,809				
контактність	0,786				
пізнавальні потреби	0,743				
цілі в житті	0,712				
локус контролю Я	0,658				
осмисленість життя	0,619				
синергічність	0,559				
загальний рівень емоційного інтелекту		0,868			
керування емоціями		0,831			
розпізнавання емоцій інших людей		0,793			
емпатійність		0,745			
індекс вольового самоконтролю		0,706			
наполегливість		0,647			
самовладання		0,582			
гнучкість поведінки			0,814		
одноосібно-демократичний стиль управління			0,746		
авторитарний тип відношення			-0,718		
доброзичливий тип відношення			0,654		
альтруїстичний тип відношення			0,569		
ціннісні орієнтації				0,735	
мотивація саморозвитку				0,674	
самотивація				0,611	
самоефективність				0,547	

рефлексивність					0,642
сенситивність					0,594
оцінка своїх якостей саморозвитку					0,536
самооцінка					0,518

Узагальнюючи психологічні змінні, що визначили структуру першого фактору (пояснює 13,8% дисперсії ознак), маркуємо його як *особистісно-смісловий* компонент розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери, виділимо спільну для них особливість у контексті взаємозалежності з важливими інтегральними потребами особистості, як пошук сенсу в житті і прагненням самоактуалізації.

Другий фактор (пояснює 13,2% дисперсії ознак), який маркуємо як *емоційно-вольовий* компонент розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери, об'єднав у своїй структурі характеристики випробуваних, які змістовно визначаються додатнім полюсом семи психологічних змінних. Спільна для них особливість – всі вони значною мірою пов'язані з високим ступенем забезпечення емоційної і вольової регуляції процесів власної життєдіяльності.

Третій фактор (пояснює 11,7% дисперсії ознак), інтерпретуємо як *конативний* компонент розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери, консолідував у своїй структурі характеристики випробуваних, які змістовно визначаються від'ємним полюсом однієї та додатнім полюсом чотирьох психологічних змінних. Змістовно узагальнюючи даний фактор, констатуємо, що його сутнісна основа визначається сукупністю характеристик, пов'язаних з адаптивним комплексом поведінкових проявів особистості.

Четвертий фактор (пояснює 8,6% дисперсії ознак), маркуємо, як *ціннісно-мотиваційний* компонент розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Категоризація даного фактору дозволяє ідентифікувати його сутнісну основу, яка визначається ціннісно значимим і мотиваційно детермінованим характером досягнень у сфері особистісного саморозвитку та самореалізації, на основі чого можна заключити, що професійна компетентність майбутніх менеджерів невиробничої сфери визначатиметься високим ступенем сформованості їх мотиваційно-ціннісної системи, пріоритетне місце в якій належатиме цінностям та ідеалам, які притаманні особистості, що самоактуалізується.

Категоризація *п'ятого фактору* (пояснює 6,5% дисперсії ознак) – *рефлексивний* компонент розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери, дозволяє ідентифікувати його сутнісну основу, яка визначається комплексом якостей, змістовно релевантних ступеню особистісної готовності і здатності до глибокого змістовно-сміслового аналізу та структурування власного життєвого досвіду.

В ході другого етапу констатувальної частини дослідження на основі обчислених факторних оцінок для кожного з попередньо-виділених аналізом інтегральних факторів майбутніх менеджерів невиробничої сфери (особистісно-смісловий, емоційно-вольовий, конативний, ціннісно-мотиваційний, рефлексивний) відбулося визначення характеру відмінностей у середніх значеннях вираженості змістовно-структурних компонентів професійної компетентності на кожному курсі їх фахової підготовки (табл. 2). Дане завдання вирішувалося з використанням методу порівняння середніх значень (Compare Means) (Бююль & Цёфель, 2002) та методу однофакторного дисперсійного аналізу (ОДА) (One-Way ANOVA) (Наследов, 2004). За результатами *дисперсійного аналізу взаємозалежності рівня вираженості змістовно-структурних компонентів* професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери з процесом їх фахової підготовки у ЗВО стверджуємо, що фактично найвищі середні значення вираженості *особистісно-сміслового* компоненту ($p \leq 0,001$) демонструють майбутні менеджери невиробничої сфери на четвертому курсі фахової підготовки, натомість, пік мінімальних середніх значень вираженості даного

компоненту спостерігається на першому курсі їх фахової підготовки. Динаміка зростання середніх значень вираженості *особистісно-смислового* компоненту має строгий лінійний характер – це дає підстави стверджувати, що упродовж усього періоду фахової підготовки у ЗВО у майбутніх спеціалістів відбувається поступальний розвиток таких інтегральних особистісних потреб, як пошук сенсу в житті й прагнення самоактуалізації. Також найвищі кількісні показники (середні значення) вираженості *ціннісно-мотиваційного* компоненту ($p \leq 0,01$) професійної компетентності демонструють майбутні менеджери невиробничої сфери найстаршого курсу фахової підготовки, тоді як, найнижчі середні значення його вираженості – наймолодшого курсу.

Таблиця 2

Середні значення вираженості компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери в процесі фахової підготовки

Курс фахової підготовки	Компоненти професійної компетентності				
	особистісно-смисловий	емоційно-вольовий	конативний	ціннісно-мотиваційний	рефлексивний
перший	-,46347	-,12839	-,23278	-,37248	-,34276
другий	-,23578	,07368	-,13974	-,26479	-,05827
третій	,30684	-,08291	,07926	,29365	,07379
четвертий	,39241	,11916	,29326	,34362	,32724

Лінійний тренд до зростання середніх значень вираженості означеного змістовно-структурного компоненту майбутніх спеціалістів упродовж усього періоду їх фахової підготовки у ЗВО підтверджує, що упродовж усього навчального періоду відбувається формування базових ціннісно-мотиваційних настанов їх особистісної самоактуалізації і саморозвитку. *Рефлексивний* компонент ($p \leq 0,05$), що продемонстрував достовірний характер зміни кількісних показників у процесі фахової підготовки майбутніх менеджерів у ЗВО, було виявлено у здобувачів найстаршого курсу навчання, а найнижчі середні значення, – наймолодшого курсу навчання. Відповідно до динаміки зростання показників (середніх значень) вираженості *рефлексивного* компоненту професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери, яка має строгий лінійний характер, зазначаємо, що упродовж усього періоду їх фахової підготовки відбувається формування якостей, змістовно релевантних ступеню особистісної готовності і здатності до глибокого змістовно-смислового аналізу й структурування власного життєвого досвіду. На основі не підтвердження у решті заявлених змістовно-структурних компонентів професійної компетентності досліджуваних статистично достовірних відмінностей за рівнем вираженості їх середніх значень на різних курсах фахової підготовки ($p > 0,05$), можемо стверджувати, що процес фахової підготовки менеджерів невиробничої сфери *не впливає на розвиток емоційно-вольового і конативного компонентів їх професійної компетентності*.

Третій етап констатувальної частини емпіричного дослідження забезпечив, шляхом групування індивідуальних факторних оцінок досліджуваних, отриманих в процесі факторизації вихідного масиву психологічних змінних, визначення *типології майбутніх менеджерів невиробничої сфери залежно від специфіки вираженості змістовно-структурних компонентів їх професійної компетентності* (табл. 3). Дане завдання вирішувалось за допомогою *кластерного аналізу (Cluster Analysis)*, методом *кластерних центрів (K-Means Cluster)* (Важинський & Щербак, 2016).

Таблиця 3

**Кластерна структура середніх значень компонентів професійної компетентності
майбутніх менеджерів невиробничої сфери**

Компонент професійної компетентності	Кластери				
	1	2	3	4	5
особистісно-смисловий	1,3796	-1,2480	0,2756	0,4218	-0,0537
емоційно-вольовий	0,2193	0,3845	1,3352	0,3684	-1,1924
конативний	1,2682	0,0716	-0,1405	0,1819	-1,0863
ціннісно-мотиваційний	0,3148	-1,3293	1,1027	0,4760	0,1762
рефлексивний	0,4269	0,1754	1,3245	-1,0927	-0,2578

З огляду на табличні дані, було отримано кластерну структуру індивідуальних факторних оцінок випробуваних, де перший кластер досліджуваних (56 осіб) характеризується високими показниками (середніми значеннями) вираженості особистісно-смислового (1,3796) і конативного (1,2682) компонентів. Даний тип досліджуваних пояснюється високим рівнем особистісно-смислової організації та розвиненим адаптивним комплексом поведінкових проявів у майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Другий кластер випробуваних (48 осіб) – з низькими показниками вираженості ціннісно-мотиваційного (-1,3293) та особистісно-смислового (-1,2480) компонентів. Процедурою аналізу сюди було включено випробуваних з низьким рівнем сформованості мотиваційних, ціннісних, смисложиттєвих і самоактуалізаційних особистісних настанов саморозвитку. Майбутні менеджери, що сформували основу даного типу, мають низький ступінь сформованості мотиваційно-ціннісної системи, тобто мотивів особистісного розвитку, оптимального життєздійснення та самодетермінації, мотивації самовдосконалення; недостатньо розвинені мотиви саморозвитку у професійній сфері через розвиток професійних знань та інтересів, бажання вчитись і розширювати власний професійний простір. У третій кластер увійшли досліджувані (68 осіб) з високими показниками вираженості емоційно-вольового (1,3352), рефлексивного (1,3245) і ціннісно-мотиваційного (1,1027) компонентів. Характерним для даного типу майбутніх менеджерів виявився високий рівень сформованості механізмів довільного контролю і регуляції власної поведінки; розвитку емоційної обізнаності, здатності керувати власними емоціями; розвитку самостійності, вольового самоконтролю, що підтверджує високий рівень розвитку їх рефлексивних здібностей, тобто тих якостей, які релевантні готовності і здатності до глибокого змістовно-смислового аналізу і структурування власного життєвого досвіду. Четвертий кластер склали майбутні фахівці (19 осіб) з низькими показниками вираженості рефлексивного компоненту (-1,0927). Процедурою КА було включено випробуваних з низьким ступенем сформованості рефлексивних здібностей. Характерним для майбутніх менеджерів невиробничої сфери, що сформували даний тип, є низький рівень розвитку здатності до глибокого аналізу та структурування власного життєвого досвіду; несформована здатність виходити у зовнішню позицію по відношенню до свого внутрішнього світу та актуальної діяльності; нечутливість до власних потреб і переживань; низький рівень сформованості суб'єктивної шкали оцінки своїх здібностей і якостей, змістовно релевантних особистісним і професійним досягненням. П'ятий кластер, сформований з досліджуваних (37 осіб) з низькими показниками розвитку емоційно-вольового (-1,1924) і конативного (-1,0863) компонентів. Процедурою кластерного аналізу сюди було відібрано випробуваних з низьким рівнем розвитку системи емоційно-вольової саморегуляції та неадаптивним комплексом поведінкових проявів, для яких виявився низький ступінь сформованості механізмів довільного контролю і регуляції власної поведінки; низький рівень розвитку емоційної обізнаності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На підставі узагальнення результатів емпіричного дослідження особливостей розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери у ЗВО можемо стверджувати, що розвиток професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери має свої специфічні закономірні особливості, зумовлені характером їх фахової підготовки у вищій школі. Доведено, що детермінація розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери у вищих навчальних закладах визначається специфічним комплексом їх особистісних, мотиваційних, емоційних, вольових, ціннісних, конативних та ін. характеристик. На основі розробленої факторної моделі змістовно-структурних компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери обґрунтовано і підтверджено детермінуючий характер впливу на розвиток їх професійної компетентності *чинників особистісно-смислового, ціннісно-мотиваційного та рефлексивного характеру*.

Залежно від характеру та специфіки вираженості змістовно-структурних компонентів професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери, емпіричним шляхом виділено їх типологічну структуру, яку склали: тип з високим рівнем розвитку *особистісно-смилового та конативного* компонентів; тип з низьким рівнем розвитку *ціннісно-мотиваційного та особистісно-смилового* компонентів; тип з високим рівнем розвитку *емоційно-вольового, рефлексивного та ціннісно-мотиваційного* компонентів; тип з низьким рівнем розвитку *рефлексивного* компоненту; тип з низьким рівнем розвитку *емоційно-вольового та конативного* компонентів. *Перспективу подальших досліджень* передбачається спрямувати на розробку та апробацію спеціальної психотренінгової програми формування професійної компетентності у відношенні тих майбутніх менеджерів невиробничої сфери, у яких за результатами аналізу виявлено низький рівень розвитку *особистісно-смилового, ціннісно-мотиваційного і рефлексивного* компонентів професійної компетентності.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бююль, А. & Цёфель, П. (2002). *SPSS: искусство обработки информации: анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей*. СПб.: ООО «ДиаСофтЮГ».
- Важинський, С. Е. & Щербак, Т. І. (2016). *Методика та організація наукових досліджень*. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка.
- Вербець, В. В. (2008). *Моніторинг навчального-виховного процесу*. Рівне: РДГУ: Інститут соціальних досліджень.
- Жигірь, В. І. (2012). Педагогічні умови розвитку професійної компетентності майбутнього менеджера освіти у ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (21), 352–362.
- Наследов, А. Д. (2004). *Математические методы психологического исследования: анализ и интерпретация данных*. СПб.: Речь.
- Скрипченко, О. В. (2008). *Загальна психологія*. Київ: Каравела.
- Цільмак, О. М. (2009). Компетентнісний підхід під час підготовки фахівців правоохоронного профілю. *Юридична психологія та педагогіка*, 2, 154–164.

REFERENCES:

- Byuyul, A. & Tsefel, P. (2002). *SPSS: iskusstvo obrabotki informatsii: analiz statisticheskikh dannykh i vosstanovleniye skrytykh zakonornostey*. [SPSS: the art of information processing: analyzing statistical data and recovering hidden patterns]. St. Petersburg.: ООО «DiaSoftYuG». [in Russian].
- Vazhynskiy, S. E. & Shcherbak, T. I. (2016). *Metodyka ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen* [Methods and organization of scientific research]. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. [in Ukrainian].

Verbets, V. V. (2008). *Monitorynh navchalnoho-vykhovnoho protsesu [Monitoring of the educational process]*. Rivne: Rivne State Humanities University: Institute of Social Research. [in Ukrainian].

Zhyhir, V. I. (2012). Pedahohichni umovy rozvytku profesiinoi kompetentnosti maibutnoho menedzhera osvity u VNZ [Pedagogical conditions for the development of professional competence of the future manager in the university]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, 3 (21), 352–362. [in Ukrainian].

Nasledov, A. D. (2004). *Matematicheskiye metody psikhologicheskogo issledovaniya: analiz i interpretatsiya dannykh [Mathematical methods of psychological research: data analysis and interpretation]*. St. Petersburg.: Rech. [in Russian].

Skrypchenko, O. V. (2008). *Zahalna psykholohiia. [General psychology]*. Kyiv: Karavela. [in Ukrainian].

Tsilmak, O. M. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid pid chas pidhotovky fakhivtsiv pravookhoronnoho profilu [Competence-based approach in training law enforcement specialists]. *Yurydychna psykholohiia ta pedahohika*, 2, 154–164. [in Ukrainian].

PSYCHOLOGICAL RESEARCH OF PROFESSIONAL COMPETENCE AMONG FUTURE MANAGERS OF NON-PRODUCTION SECTOR IN THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Tetyana Bereziuk

Senior Lecturer

Department of Developmental and Pedagogical Psychology

Rivne State University of Humanities

<https://orcid.org/0000-0002-6864-9055>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i17.254>

Summary. *In the paper a need to implement and realize a competency-based approach in education concerning achievement of meaningful and integrated results, development of general, special and program competencies of future managers of the non-productive sector while studying in a higher education institution is substantiated. The importance of creating optimal conditions for the formation and development of professional competence of highly qualified specialists, that are able to carry out professional activities based on mastering basic management concepts and principles, to research and to analyse processes of formation and effective functioning in a competitive environment, in the process of providing their training for various industries of Ukraine is emphasized. The successful implementation of the competence approach in higher education is realized through a harmonious combination of fundamental and professional orientation of education, development of scientific research, integration into the European educational, scientific and economic community. The results of an empirical study of a difficult problem to solve, namely the professional competence development of future managers of the non-productive sector in higher education institutions are presented. The need for its solution has led to the choice of those research directions, the theoretical and empirical implementation of which will be useful for national psychological science. It is noted that the implementation of diagnostic monitoring of the processes of formation and realization of higher education seekers' potential is a promising way to conduct the psychological research in the field of professional and personal development of future specialists. At the stage of empirical research, a standardized set of psychodiagnostic tools is used in order to analyse the content and structural components of professional competence of future managers of the non-productive sector. The paper highlights the organizational process of the observational experiment, where the factorization of the original array of empirical data of the subjects is conducted in order to study the factor structure of their personal, motivational, value, emotional, volitional characteristics and assumptions about the dynamic nature of the development of content-structural components of their professional competence in the process of professional*

training in higher education institutions are proved. On the basis of the designed factor model of content-structural components of professional competence of future managers of non-productive sector, the factors of its development are substantiated. The determining nature of the influence of personal-semantic, value-motivational and reflective factors on the development of professional competence of future managers of the non-productive sector is confirmed. The typology of content-structural components of their professional competence, being tested depending on the nature and specificity of expression is determined empirically. The computer package of statistical programs SPSS for Windows (version 19) is used to implement all stages of empirical research using a certain set of mathematical and statistical procedures. Consequently, the data that indicate the need to identify, justify and implement organizational and pedagogical conditions to increase the effectiveness of the process of developing the professional competence of future managers of the non-productive sector in higher education institutions are obtained.

Key words: *professional training, competence education, professional competence, personal development, professionalization, manager of non-productive sector, psychological diagnostics.*

Стаття надійшла до редакції 21.10.2021 р

ЗМІСТ

Токарева Наталя, Коллі-Шамне Анжеліка Ставлення до старості осіб старшого вікового періоду: кроскультурний аспект.....	5
Бабій Микола Варіативність віктимної поведінки та міжособистої залежності у тинейджерів.....	14
Березюк Тетяна Дослідження психологічних особливостей професійної компетентності майбутніх менеджерів невиробничої сфери в умовах ЗВО.....	21
Білецька Олена Проблема довіри та емпатії в контексті міжособистісних стосунків у період ранньої юності.....	31
Джеджера Ольга Особливості емпіричного дослідження емоційного переживання як чинника ефективності навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.....	39
Луцик Галина Психологічний аналіз стресостійкості майбутніх психологів в процесі підготовки до роботи зі схильними до девіантної поведінки підлітками.....	48
Марченко Елена Динаміка самооценки дітей при переході в п'ятий клас.....	55
Набочук Олександр Емпіричне дослідження взаємозв'язку між фрактальною структурою соціального інтелекту керівника освітньої установи та типом гендерної ідентичності.....	68
Назаревич Вікторія Ознаки остракізму в процесі адаптації до освітнього середовища.....	77
Павелків Ольга Математична складова у виборі професії економічного профілю сучасними старшокласниками (психологічний аспект).....	88
Рудюк Олег Особливості когнітивної детермінації переживання особистісної кризи зайнятості у безробітній молоді.....	95
Савуляк Вікторія Етнічна ідентичність: репрезентація у я-образі та автостереотипі (за матеріалами дослідження студентів).....	104
Северин Алексей Перцептивные действия молодых людей, переболевших covid-19, с предметами вариативной формы и их коррекция.....	111
Сервачак Олена, Романій Світлана До проблеми самопізнання та самовизначення студентської молоді.....	117
Северин Алексей, Зубарева Наталья Особенности морально-нравственной сферы юношей и девушек с разным уровнем интернет-зависимости.....	124
Созонюк Ольга Методичні аспекти викладання психології в системі фахової підготовки здобувачів вищої освіти.....	129
Ставицький Олег, Ставицька Олена, Мягка Ольга Рівень сформованості структурних елементів емоційного інтелекту в підлітковому віці.....	135
Штих Ірина, Динис А. Дослідження булінгу в закладах освіти: гендерний аспект.....	143
Barchi Beata Advertising as a means of communication and a way of conscious manipulation.....	153
Hlavinska Elina The reasons of conflicts of senior pupils with their parents: to the problem of family adaptation.....	160
Ivashkevych Ernest The empirical research of self-actualization of future translators.....	170